

แนวทางสร้างสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

The Way to Peace in Theravada Buddhist

พัชรี คีลรัตน์ ^๑

พระมหาประภาส แก้วเกตุพงษ์ ^๒

ประเวช วัฒนาแก้ว ^๓

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสันติสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า คำว่า “สันติสุข” แปลว่า ความสุขที่เกิดจากความสงบ ดังพุทธภาษิตที่ว่า นตฺถิ สันติปรํ สุขํ. สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี มนุษย์จะหาความสงบสุขได้อย่างไรเมื่อมนุษย์เกิดความสับสน ไม่รู้จะหันไปพึ่งใครหรือจะยึดอะไรที่จะช่วยให้เขามีความสงบสุข มนุษย์จึงหลงทางอยู่ในโลกและไปยึดกับสิ่งที่ไม่มีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ เราไปยึดวัตถุสิ่งของต่างๆ โดยคิดว่าสิ่งนั้นจะนำความสุขมาให้ แต่มนุษย์ก็ยังไม่มีความพอใจ เราจึงหลงอยู่ในกิเลส จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหันกลับมาศึกษาในเรื่องคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีความสุขกับการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ความสงบสุขภายนอกและภายใน การที่มนุษย์จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้หากสันติสุขมีความหมายเพียงความอยู่ดีทางกาย แต่มนุษย์นั้นประกอบด้วยกายและใจในการมีชีวิตที่พัฒนาและมีความสุขอย่างสมบูรณ์ บุคคลนั้นจะต้องพัฒนาทั้งกายและใจ จึงจะพบสันติสุขโดยสมบูรณ์

คำสำคัญ: ๑. สันติสุข ๒. พระพุทธศาสนาเถรวาท

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการขอนแก่นจังหวัดมหาสารคาม

^๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

^๓ สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Abstract

This article is intended to Study peace in Theravada Buddhist philosophy. The study results show that the word “peace” means happiness that comes from peace. Like the proverbial saying, “Natthi santi param sukham“, other than happiness, no peace. How can humans find peace when humans become confused? Do not know who to turn to rely on or to seize anything that will help him to have peace. Humans are lost in the world and seized something that has no value to humanity. We confiscated various objects. By thinking that it will bring happiness But humans are still not satisfied We are lost in desire. It is therefore important to return to the study of the value of humanity that enjoys life, including external and internal peace. Humans can live happily if peace means only physical well-being. But humans consist of the body and mind in a life that develops and is completely happy. That person must develop both body and mind. In order to find complete peace.

Key words: 1. Peace 2. Theravada Buddhism

ความหมายของสันติสุข

ขอกล่าวถึงความหมายของคำว่า “สันติสุข” ซึ่งประกอบขึ้นจากคำว่าสันติ ๑ ศัพท์ กับ สุข อีก ๑ ศัพท์ ดังนี้

คำว่า “สันติ” ในภาษาบาลีคือ “สนฺติ” สันติ ระบุ นิพพานความระงับเป็นไปในอรรถ คือ ๑. โมกฺข (นิพฺพาน) ๒. สิว (ดี, งาม) ๓. สม (ความสงบ)

ความสงบระงับ ระงับดับหาย ความสงบสุข ความสบายความสำราญ ผู้พึงพึง สงบ ระงับ ประเสริฐ คนมีปัญญา สัตบุรุษ สันติเป็นชื่อของพระนิพพาน พระนิพพาน ความสงบความระงับ ความรำงับ ความสงบระงับ ความราบคาบ ความดี ความงาม

ความสงบ ความราบคาบ ความสงบราบคาบ สันติภาพ “สันติ” แปลว่า ความสงบอาจหมายถึงสถานะแห่งความเงียบ ภาษาสันสกฤต ศานติ แปลว่า ความสงบ

สันติความสงบ “สันติ” ความสงบ (มาจาก ศานติในภาษาสันสกฤต) เช่นอยู่ร่วมกันโดยสันติ “ศานติ” ซึ่งเป็นคำสันสกฤตเป็นภาษาที่ชาวฮินดูนิยมใช้มีความหมายเช่นเดียวกับสันติในภาษาบาลีแปลความหมายว่า “ความสงบ” แต่คำว่า “ศานติ” ในทางสันสกฤตยังหมายถึง “การระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าด้วยอาการสงบ” (หลวงวิจิตรวาทการ, ๒๕๑๐ : ๙๘)

สันติความสงบ ความระงับดับหายหมดไป แห่งความพลุ่งพล่านเร้าร้อนกระวนกระวายภาวะเรียวรีนไร้ความสับสนวุ่นวายความระงับดับไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร้าร้อนวุ่นวุ่นซนเป็นไวกิจน์หนึ่งของนิพพาน

ส่วนคำว่า “สุข” ในภาษาบาลี คือ สุข สุข สุข สุข สล สุข สุขาวโห นำสุขมาให้ สุขี ผู้นำมาซึ่งความสุข ความสบาย ความสำราญ ความปราศจากโรค ในอังคุต

รณิกาย ทุกนิบาต สุขวรรค พระพุทธเจ้าทรงแสดงความ
สุขให้ภิกษุทั้งหลายฟัง โดยจำแนกความสุขไว้เป็นคู่ๆ
พอสรุปได้ ดังนี้

๑. คิหิสุข สุขของคฤหัสถ์หรือสุขของชาวบ้าน
กับบรรพชาสุหรือบรรพชิตสุขสุขจากการบวชหรือสุข
ของนักรบ

๒. กามสุข สุขเกิดจากกามกับ เนกขัมมสุข
สุขเกิดจากความปลอดโปร่งจากกาม

๓. อรูปิสุข สุขกลัวทุกข์ ได้แก่ สุขในไตรภูมิ
หรือโลกียสุขกับ นิรูปิสุข สุขกลัวทุกข์ ได้แก่ โลกุตต
รสุข

๔. สาสวสุข สุขก่ออาสวะกับ อนาสวสุข
สุขไม่ก่ออาสวะหรือไร้อาสวะ

๕. สามิสสุข สุขอิงอาศัยอามิสหรือสุขอาศัย
เหยื่อล่อสุขทางเนื้อหนังกับ นิรามิสสุข สุขไม่อิงอาศัย
เหยื่อล่อ หรือสุขไม่ขึ้นต่อสิ่งเสพละว

๖. อริยสุข สุขของพระอริยะกับ อนิรยสุข
สุขของผู้ไม่เป็นอริยะหรือสุขของปุถุชน

๗. กายิสุข สุขทางกายกับ เจตสิกิสุข
สุขทางใจ

๘. สัปปีติกสุข สุขเจือปีติ ได้แก่ สุขในนิมิตที่
๑ และที่ ๒ กับ นิปปีติกสุข สุขไม่เจือปีติ ได้แก่
สุขในนิมิตที่ ๓ และในนิมิตที่ ๔

๙. สาทสุข สุขมีรสขึ้นปีติ ได้แก่ สุขในนิมิต ๓
ขั้นต้น แต่น่าจะได้แก่ สุขตั้งแต่นิมิตที่ ๓ มาทั้งหมดกับ
อุเบกขาสุข สุขเกิดแต่อุเบกขา คือ สุขเมื่อจิตได้ดุลเต็ม
ที่มองดูเฉยอย่างเป็นกลาง พร้อมที่จะเห็นตามเป็นจริง
และวินิจฉัยโดยถูกต้อง เหมือนคนมีปัญญาผู้มองจาก
นอกเหตุการณ์ท่านว่า ได้แก่ สุขในนิมิต

๑๐. สมามิสุข สุขเกิดจากสมาธิไม่ว่าอุปจาระ
หรืออัปปนาก็ตามกับ อสมามิสุข สุขที่ไม่ถึงสมาธิ

๑๑. สัปปีติการัมมณสุข สุขเกิดแก่ผู้พิจารณา
นิมิตที่ ๒ ขั้นแรก ที่มีปีติกับ นิปปีติการัมมณสุขสุขเกิด
แก่ผู้พิจารณาณิมิตที่ ๓ และที่ ๔ ซึ่งไม่มีปีติ สุข สะดวก
สบาย สำราญ สบายกายสบายใจ เย็นใจง่าย

๑๒. สาทารัมมณสุข สุขเกิดแก่ผู้พิจารณา
นิมิต ๓ ขั้นแรกที่มีรสขึ้นกับ อุเบกขารัมมณสุข สุขเกิดแก่
ผู้พิจารณาณิมิตที่ ๔ ซึ่งมีอุเบกขา

๑๓. รูปารัมมณสุข สุขมีรูปธรรมหรือรูปนิมิต
เป็นอารมณ์กับ อรูปารัมมณสุข สุขมีอรูปธรรมหรือ
อรูปนิมิตเป็นอารมณ์ จะเห็นได้ว่า ข้อความในพระสูตร
ความสุขแต่ละคู่จะมีคำสรุปว่า สุขอย่างหลังเป็นเลิศกว่า
(พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๓๒ : ๒๐๓)

รวมคำว่า “สันติ+สุข” คือ สันติความสงบความ
สบายความสำราญสงบ ะดับดับหายหมดไปแห่งความ
พลุ่งพล่านเร่าร้อนกระวนกระวายภาวะเรียวรี้นไร้ความ
สับสนวุ่นวาย ความสุข ความสะดวก ความเย็น ผู้มีสุข
นำมาซึ่งความสุขมีหลายแบบ สุขของชาวบ้านกับ
บรรพชิตสุข สุขจากการบวชหรือสุขของนักรบ สุขทาง
กายกับสุขทางใจ สุขเกิดจากสมาธิไม่ว่าอุปจาระหรืออัป
ปนาก็ตามกับ อสมามิสุข สุขที่ไม่ถึงสมาธิ ความระงับดับ
ไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนวุ่นวุ่น
เป็นไฉนของหนึ่งขันธ์นิพพานสันติสุข สุขที่เกิดจาก
ความสงบ เช่น รัฐบาลบริหารประเทศเพื่อสันติสุขของ
ประชาชน

ดังนั้น สรุปได้ว่า คำว่า “สันติสุข” หมายถึง
ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเยียบ ความสะดวก ความ
เย็นใจโดยที่สุขมีหลายระดับ สุขของชาวบ้านอันเกิดจาก
กาม สุขจากการบวชอันปลอดโปร่งจากกาม สุขทางกาย
สุขทางใจ ความระงับดับไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิด
ความเร่าร้อนวุ่นวุ่นความสุขสงบระงับสงบกายสงบใจ
เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบ

๑. ความหมายตามคำที่เป็นไวยากรณ์

“สันติสุข” นี้ยังมีคำที่หมายถึงสันติสุขในความหมายอื่นๆ อีกซึ่งถือว่าเป็นคำที่เป็นไวยากรณ์ของสันติสุขซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลพบคือคำว่าพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นบรมธรรมของพระพุทธศาสนาที่พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้ นั้น ยังปรากฏมีคำที่ถือเป็นไวยากรณ์ (คำที่ใช้แทนกันได้) ของพระนิพพานอีกมากมาย เช่น ในสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ทรงตรัสถึงพระนิพพานด้วยคำต่างๆ ดังนี้

ก. ความหมายเชิงบวก เช่น วิมุตติ

ข. ความหมายเชิงลบ เช่น ภาวะที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง

คำว่า “อนันตะ” แปลว่า ไม่มีที่สุด โลกยะ พ้นไป ทุกขะยะ ล้นทุกข์ เกวละ ครบถ้วน ซึ่งมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ อภิธัมมกถาปริเฉทที่ ๑ เป็นต้น ซึ่งใช้ในความหมายของคำว่าสันติ หรือ สันตะ

ดังนั้น คำว่า “สันติสุข” มีคำที่เป็นไวยากรณ์คือคำว่า พระนิพพาน เป็นคำแสดงคุณลักษณะของนิพพาน “นิพพานอันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับการเรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้บรรยายภาวะแห่งนิพพานไว้ในพุทธธรรมอย่างยาวและเห็นภาพตามนั้น ซึ่งขอยกคำบางคำที่เป็นภาวะลักษณะมาพอสังเขป “เมื่อวิชาตณหาอุปาทานนั้นดับหายไป แล้ว ก็เกิดปัญญาเป็นวิสาขแสงแจ้งขึ้น มองเห็นสิ่งทั้งหลาย กล่าวคือ โลกและชีวิตถูกต้องชัดเจนตามที่มันเป็นของมัน ไม่ใช่ตามที่อยากให้เป็นหรือตามอิทธิพลของสิ่งที่เคลือบแฝงกำบัง การมองเห็นการรับรู้ต่อโลกและชีวิต ก็จะเปลี่ยนไป ความรู้สึกที่ต่างๆ ก็จะเปลี่ยนไป” เกิดเป็นความรู้เห็นใหม่ๆ จิตใจเปิดเผยกว้างขวาง

ไม่มีประมาณโปร่งโล่ง เป็นอิสระ เป็นภาวะที่แจ่มใส สะอาดสว่างสงบละเอียดอ่อน ประณีตลึกซึ้ง

๒. ความหมายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของคำว่า “สันติสุข” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก รวมถึงในชั้นอรรถกถาและฎีกาต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลความหมายของ “สันติสุข” จากคำที่เป็นไวยากรณ์คือ พระนิพพาน (บุญมี แท่นแก้ว, ๒๕๕๖ : ๗๕) ดังต่อไปนี้

สันติ ในพระพุทธศาสนามีหลายประเภทตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกได้แสดงไว้ ณ สถานที่ต่างๆ ต่างกรรมต่างวาระกันแต่ในที่นี้ผู้ศึกษาขอจัดออกเป็น ๒ ประเภทที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้นนั้น โดยจารัตแล้วความสุขสันติที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ณ สถานที่ต่างๆ ซึ่งจะนำมาแสดงไว้ ดังนี้ คือ

๑) ในพระวินัยปิฎกมหารวรรค ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า ความสงบ คือ พระนิพพาน

๒) ในคัมภีร์วิมุตติมรรค ได้กล่าวถึงความสงบอันเกิดจากสัมมาสมาธิที่เกี่ยวข้องด้วยอภิญญา ๕ สมาธิ ๕ ว่าเป็นผลแห่งปัจจุบันสุขและอนาคต สุขเกิดขึ้นเพราะปัญญาพิจารณา ดังนี้

สมาธิเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขและสงบมากที่สุด เป็นธรรมที่ประกอบด้วยความสงบ (ปัสสัทธิ) นิพพาน ชื่อว่าเป็นวิมุตติ เพราะหลุดพ้นจากสังขตธรรมทั้งปวง

๓) ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้กล่าวถึงคำว่า ความสงบอย่างยิ่ง หมายถึง พระนิพพาน

๔) ในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่าด้วยชีวิตถูกชรานำเข้าไป ได้กล่าวถึงคำว่า สันติ หมายถึง นิพพาน

๕) ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงธรรมเรื่อง การบรรลุอรหัตผลโดยทรงกล่าวถึงสัจจะอันยอดเยี่ยมในที่นี้ หมายถึง นิพพานสัจจะ

๖) ในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระผู้มีพระภาคตรัสถึงคำว่า อมตะ ซึ่งหมายถึง นิพพาน

๗) ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต ได้อธิบายขยายความคำว่า ตัณห์ทักขะ คือ ความลึ้นตัณหา

๘) ในพระสูตรตันตปิฎก ทีมนิกาย ปาฏิการวรรค ได้กล่าวถึงความหมายของ สังวรในพระปาติโมกข์ มีอรรถาธิบายแต่ละคำ ดังนี้ สังวร หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดทางกาย และทางวาจา ปาติโมกข์ หมายถึง คีล ลิกขาบทที่เป็นเหตุให้ผู้รักษาหลุดพ้นจากทุกข์ ปาติ=รักษา+โมกษะ=ความหลุดพ้นไป

๙) ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต กล่าวถึง เกลาะไม่กลัวระคน สมบูรณ์ในตัว ในพระพุทธศาสนาเป็นแต่เรียกผู้บรรลุนิพพานว่า “เกลวลิ” บ้าง “เกลพลี” บ้าง ในหลายแห่ง

๑๐) ปัสสัทธิ คือ ความสงบระงับ สงบ เยือกเย็น สงบกาย สงบใจ

๑๑) ทุกข์ทักขะ คือ ความลึ้นทุกข์

๑๒) อนาสวะ คือ ไม่มีอาสวะ

พระพุทธเจ้านำคำนั้นๆ มาใช้เรียกนิพพาน เพื่อเป็นสื่อเชื่อมโยงความคิดกับคนต่างๆ สรุปว่า คำว่า

“สันติสุข” ตามความหมายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีความหมายเป็นคำไวพจน์ของสันติสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากความสงบ คือ “พระนิพพาน” ความสงบอันเกิดจากสัมมาสมาธิที่เกี่ยวข้องด้วย อภิญญา ๕ สมาธิ ๕ ว่าเป็นผลแห่งปัจจุบันสุขและอนาคตสุขเกิดขึ้นเป็นวิมุตติ เพราะหลุดพ้นจากสังขตธรรมทั้งปวง สัจจะอันยอดเยี่ยม หมายถึง นิพพาน สัจจะตันห์ทักขะ คือ ความลึ้นตัณหา โมกษะ ความหลุดพ้นไป เกลาะ ไม่กลัวระคน ปัสสัทธิ ความสงบระงับ สงบเยือกเย็น สงบกาย สงบใจ ทุกข์ทักขะ ความลึ้นทุกข์ อนาสวะ ไม่มีอาสวะ ความสงบอย่างยิ่ง สันติ หมายถึง นิพพาน ความสุขที่เกิดจากความสงบ คือ “พระนิพพาน” (เทศบัญญัติ ภิคุ, ๒๕๓๕ : ๖๔)

ความมุ่งหมายของสันติสุข

สันติสุขในความหมายตามตัวอักษร หมายถึง ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเจียบ ความสะอาด ความเย็นใจ ความระงับดับไป ห่างจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนวุ่นวุ่นขุ่นมัว ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบ อันเป็นผลจากสัมมาทิฐิและองค์ธรรมปฏิบัติที่เกี่ยวข้องความสุข มีที่มาได้ ๒ ทาง คือ ๑) ความสุขภายในเป็นความสุขเป็นความสงบสันติที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรรม หรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง มักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญา และ ๒) ความสุขภายนอกมักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม การมีสติเมื่อรู้ตัวเองก็สามารถกำกับให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา หรือที่เรียกว่า ภาวนา (วริยา ชินวรโรณ,

๒๕๕๖ : ๑๐๒) หรือการทำให้เจริญ ๔ ประการ อันก่อให้เกิดประโยชน์สุขอย่างยั่งยืน แต่สันติภาวะที่สูงที่สุดคือ พระนิพพาน

ความสำคัญของสันติสุข

สันติสุขมีความสำคัญในลักษณะทำให้เกิดความสบาย ความเย็นใจ ความสงบระงับ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบและสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้า ไปถึงความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง สันติสุขมีความสำคัญที่ต้องมีความเข้าใจ เห็นชอบถูกต้องในเรื่องโลกและชีวิต เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องทางความคิด คำพูด และการกระทำ ก็จะปรากฏออกมาในทางที่พึงาม การเข้าใจในวิชาการทางโลก ยังไม่จัดว่าเป็นสันติสุข ต่อเมื่อใดมีความเข้าใจในเรื่องโลก เรื่องชีวิตอย่างถูกต้อง เมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติสุข ปรากฏว่ามีการแสดงความสำคัญของสันติสุข จึงขอนำมาแสดงไว้ ๕ ข้อ ดังนี้ (ปิ่น มุกขนันต์, ๒๕๓๕ : ๑๔๕) คือ

๑. สันติสุข เป็นความร่มเย็น การเว้นการกระทำที่ชั่ว การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีศีล คือ การสำรวมระวังยับยั้งกายวาจา การแสดงออกด้วยพรหมวิหารธรรมมีเมตตากรุณา เป็นต้น มุ่งเน้นสันติสุข ความร่มเย็นเป็นสุขของสังคม ความอยู่เย็นเป็นสุขของบุคคล การประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิตในทางโลก เช่น ลาภ ยศ เกียรติ สรรเสริญ และการไปเกิดในภพที่มีความสุข เรียกว่า อยู่ในขั้นมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติหรือภิกษุธรรมิกัตถะ และส่วนเบื้องต้นของลัทธิปรายกัตถะ ศีลธรรมที่กล่าวนี้ก็คือ ศีล เมื่อยุติได้ปัญหาก็จะหมดไป (ปิยทัสสี ภิกขุ, ๒๕๔๐ : ๖๕)

๒. สันติสุข เป็นความสุขคนทั่วไป มีความสุขพื้นฐานเป็นความสุขโดยตัวของมันเองและเป็นฐานรองรับที่ช่วยให้ได้รับความสุขจากการเสพอารมณ์ต่างๆ ความสุขพื้นฐานนี้ได้แก่ภาวะที่จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส เจิดจ้า ไม่มีความมัวหมองรุ่มรวยหรือเรื่องติดค้างกังวลใจใดๆ มีความสะอาดสว่างสงบ อย่างไรก็ตาม ผู้มีภาวะจิตใจเช่นนี้ย่อมเรียกว่า เป็นผู้มีความสุข

๓. สันติสุข เป็นความสงบ สันติสุขเป็นสุขที่ถูกค้นหาปรุงแต่ง อยู่ใต้อิทธิพลของตัณหา คือเนื่องด้วยความชอบใจ ไม่ชอบใจที่สิ่งสมไว้เป็นความเคยชิน ภาวะเช่นนี้ นำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ความขัดแย้งภายในจิตใจบุคคล ความกระทบกระทั่งระหว่างบุคคล เป็นต้น เป็นต้นของความยุ่งยากเดือดร้อนรุ่มรวยเป็นอันมาก ซึ่งตรงข้ามกับความสุขไร้อาภัสด้านในเกิดแก่ใครเมื่อใดก็มีแต่เป็นคุณ ให้ความสบายเป็นที่พอใจแก่ผู้นั้นทันที และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง ยิ่งเป็นสุขกันได้มาก คนก็ยิ่งดีมีแต่ส่งเสริมให้เป็นสุขกันยิ่งขึ้น เพราะไม่มีอะไรจะต้องแก่งแย่งช่วงชิงกัน จึงมีแต่นำไปสู่การระงับปัญหา และมีแต่ความสงบสุข (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๓๒ : ๑๕๔)

๔. สันติสุข เป็นการพัฒนาจิตใจไปสู่ความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง เมื่อคนวางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ความติดพันในกามคุณ เลิกหมกมุ่นในกามสุขได้ เขาก็มีสิทธิหรือเป็นผู้พร้อมที่จะทำความรู้จักกับมานุสขที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป และมานุสขนั้น ต้องอาศัยความตั้งงาม เมื่อเขาได้รับมานุสขแล้วจิตของเขาจะตั้งมั่น น้อมดึงไปในอารมณ์ของมานุสขประณีตลึกซึ้งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับ จนถึงขั้นสูงสุดภูมิขั้นแห่งการบรรลุเช่นนี้ นับว่าประเสริฐสุดสูงสุด เลิศ ยากที่ใครๆ จะเข้าถึงได้ ผู้ที่สามารถปล่อยวางละความติดใจพัวพันในภาวะเลิศ

ล้าของฉันทสมาบัติเหล่านี้ได้ คือ ถอนความติดในกาม มาได้ขั้นหนึ่งแล้ว ยังถอนความติดในสมบัติได้อีก ไม่มี ความเกี่ยวเกาะติดพันในสิ่งใดๆ เลย เขาก็จะถึงภาวะ หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ นี่คือภาวะ เรียกว่า นิพพาน

๕. สันติสุข เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่นๆ ได้เกิดขึ้น สุขที่ยังเป็นสุขเวทนาหรือสุขที่ยังเสวยอารมณ์ ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้นที่ล้วนเป็นสังขารธรรม จึงย่อมเป็น ทุกข์ทั้งสิ้น เมื่อรู้เข้าใจตามความเป็นจริงว่า สุขก็ดี ทุกข์ ก็ดี อทุกขมสุขก็ดี ล้วนไม่เที่ยงตามกฎไตรลักษณ์ ต้องดับไปเป็นธรรมดาแล้วหมดใคร่หาติดในเวทนาทั้ง ๓ นั้น จนจิตหลุดพ้นเป็นอิสระได้แล้ว เมื่อนั้นจึงจะ ประสบสุขเหนือเวทนาหรือสุขที่ไม่เป็นเวทนาไม่อาศัย การเสวยอารมณ์ที่เป็นขั้นสูงสุด จิตใจที่ปราศจากสิ่งมัว หมองรบกวนไม่มีอะไรค้างค้ำกั้น ไม่เกาะเกี่ยวกับ อารมณ์ที่เสพเสวยอย่างใดๆ ย่อมปลอดโปร่งเปิดกว้าง แผล่ออกไปได้อย่างไร้ขีดจำกัด มีลักษณะอย่างที่ท่าน เรียกว่า มีจิตใจไร้เขตแดน ภาวะจิตเช่นนี้จะเป็นสุข ผ่องใสเบิกบานโปร่งโล่งอย่างไรเป็นประสบการณ์เฉพาะ ที่ผู้หลุดพ้นแล้วมีเป็นพิเศษ ต่างจากปุถุชนทั้งหลาย ซึ่งปุถุชนไม่เคยประสบ จึงยากจะคาดคะเน แต่ก็พอจะ นึกถึงได้ว่า เป็นภาวะที่เลิศล้ำอย่างหนึ่ง เสวยวิมุตติสุข ที่ประเสริฐกว่า

สรุปได้ว่า ความสำคัญของสันติสุข คือ มีเป้าหมายที่ก่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นความสุขสะอาด สงบ เป็นความสุขที่ไร้อามิสเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่ เกี่ยวข้อง เป็นการพัฒนาจิตไปสู่ความอิสระแห่งการรู้ แจ่มอริยสัจ เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่นๆ ได้เกิดขึ้น เพราะความเห็นเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่อาจนำวิถีชีวิต และสังคมมนุษย์ไปสู่ความดีความเจริญ หรือไปสู่ความ

เสื่อมก็ได้ ดังนั้น การได้ศึกษาความสำคัญของสันติสุข เป็นเบื้องต้น จึงช่วยให้เกิดความเข้าใจไปตามลำดับ เป็นพื้นฐานต่อไป

ประเภทของสันติสุข

พุทธทาสภิกขุ ได้บรรยายแก่นะกรรมกรการ ประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ณ สวนโมกขพลารามเมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๒๗ ในหัวข้อ “เป้าหมายชีวิตในสังคม” ไว้สั้นๆ ว่า “เป้าหมายของชีวิต คือ สันติสุขของบุคคล เป้าหมายของสังคมก็คือ สันติภาพของสังคม” ผู้เขียนเห็นว่า สันติสุขที่เกิดขึ้นจะ ต้องเริ่มจากบุคคลต้องมีความสุขก่อน แล้วจึงแผ่ขยาย ไปสู่สันติสุขในสังคมได้ โดยจะขออ้างอิงจากการศึกษา ประเภทสันติสุขในพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น ดังนั้น จากการศึกษาก็พบว่า มีการแบ่งประเภทของ สันติสุขเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) โลภียสันติสุข และ ๒) โลกุตตรสันติสุข ดังนี้

๑. โลภียสันติสุข

โลภียสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยโลภียธรรม หมายถึง ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิภพ ในที่นี้หมายถึง โลกเป็นที่ของสัตว์ ภาวะของชีวิตของสัตว์ (พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๓๘ : ๑๙๘) ภูมิหมายถึง ชั้นหรือระดับจิตใจระดับชีวิตของสัตว์ที่จะไปเกิด ซึ่งจำแนกโดยภูมิมี ๓ ภพ คือ กามภพ รูปภพและ อรูปภพ เป็นการแสดงให้เห็นลำดับขั้นของความสุข- ทุกข์ ในชั้นโลกียะที่เป็นรูปธรรมชัดเจน (บุญมี แทนแก้ว, ๒๕๔๖ : ๘๙)

โลภียภูมิอันเป็นชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิตในภูมิ ดังนี้ ๑) กามาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่

ในกาม ระดับจิตใจที่ยังปรารถนากามเป็นอารมณ์ คือ ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ระดับจิตใจของสัตว์ในกามภพทั้ง ๑๑ ชั้น ๒) รูปาจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป ระดับจิตใจที่ปรารถนารูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้ฌานหรือผู้อยู่ในรูปภพทั้ง ๑๖ ชั้น) และ ๓) อรูปาจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป ระดับจิตใจที่ปรารถนาอรูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้อรูปฌานหรือผู้อยู่ในอรูปภพทั้ง ๔ ชั้น) ทั้ง ๓ ภูมิ นี้เป็นความสุขที่จัดอยู่ในความสุขประเภทโลกียสุข มีลำดับความเข้มข้นของความสุข มีความหมายและความละเอียดประณีตต่างกัน สุดแต่กรรมที่แต่ละคนกระทำไว้ แต่ความสุขดังกล่าว ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ ไม่ทำให้พ้นทุกข์ ดังนั้น ความสุขโดยนัยนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นความสงบ เป็นสุขที่เข้าข่ายสันติสุข จึงขอเรียกว่า “โลกียสันติสุข” อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงเป็นสุขที่ยังเนื่องอยู่ในกระแสโลก ไม่ยั่งยืน จึงควรแสวงหาความสงบความสุขและสันติที่เป็นอิสระ พ้นจากสิ่งทั้งปวง อันเป็นสันติสุขที่สูงขึ้นไป

๒. โลกุตตรสันติสุข

โลกุตตรสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา เป็นความสงบ สันติ อันนี้เกิดขึ้นภายในจิตใจโดยแท้ ความสุขนี้ เป็นความสงบระงับ เป็นสันติภาวะ จึงขอเรียกว่า “โลกุตตรสันติสุข” ซึ่งในระดับนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรคอันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติของบุคคล เพื่อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ที่เรียกว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรค ซึ่งแปลว่า มรรคหรือหนทางอันประเสริฐ (ปิ่น มุกขนันต์, ๒๕๓๕ : ๖๒) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปฏิปทาสายกลางนั้นที่ตัดถาด

ได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขอริยสัจ..เป็นทุกขสมุทัยอริยสัจ...ทุกขนิโรธอริยสัจ...เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมองค์ ๘ นี้แหละ“

ในขั้นนี้โลกุตตรภูมิอันเป็นขั้นแห่งจิตระดับจิตใจระดับชีวิตในภูมิ ๔ ดังได้กล่าวมาแล้ว คือ ขั้นที่พ้นจากโลกระดับแห่งโลกุตตรธรรม ระดับจิตใจของพระอริยเจ้าอันพ้นแล้วจากโลกียภูมิ ๓ ข้างต้น

ปัจจัยที่ทำให้เกิดสันติสุข

ผู้ศึกษาได้แบ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดสันติสุขเป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ปัจจัยภายนอก และ ๒) ปัจจัยภายใน ดังนี้

๑. ปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดสันติสุข

สันติสุข ตามที่ได้กล่าวถึงไว้ในความหมายตามตัวอักษร หมายถึง ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเยียบ ความสะดวก ความเย็นใจ ความระงับดับไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนวุ่นวุ่นมัว ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบ และโดยที่สันติสุขในระดับนี้จะเป็นความสุขสงบในขั้นปุถุชนคนธรรมดา ซึ่งในที่นี้ขอใช้แนวทางเดียวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ นั่นคือ การมีกัลยาณมิตร ในสังคาลกสูตรได้แสดงคุณลักษณะของมิตรแท้ไว้ ดังนี้

๑. มิตรมีใจงาม คือ มิตรมีอุปการะมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์มี ดังนี้ มิตรมีใจงามชนิดอุปการะมี ๔ แบบ คือ ๑. เพื่อนประมาทช่วยรักษา ๒. เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน

๓. เพื่อนมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ ๔. เมื่อมีกิจจำเป็นช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

๒. ทมะ คือ หลักการครองชีวิตของฤๅษี คือ การฝึกฝนการข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัวรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่องปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓. มิตรมีใจงามชนิดมีใจรักมี ๔ แบบ คือ ๑. เพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจ ๒. เพื่อนมีสุขพลอยแช่มชื่นยินดี ๓. เขาเดือดร้อนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ไข ๔. เขาสรรเสริญเพื่อนช่วยพูดเสริม

๔. ลัจจะ คือ ความจริงซื่อตรงซื่อสัตย์จริงใจพูดจริงทำจริง

๕. ขันติ คือ ความอดทนตั้งหน้าทำหน้าทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งทนทานไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๖. มิตรมีใจงามชนิดร่วมทุกข์ร่วมสุขมี ๔ แบบ คือ ๑. บอกความลับแก่เพื่อน ๒. รักษาความลับของเพื่อน ๓. มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง ๔. แม้ชีวิตก็สละได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน

๗. มิตรมีใจงามชนิดแนะนำประโยชน์มี ๔ แบบ คือ ๑. ห้ามปรามจากความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้เคยฟัง ๔. บอกทางสวรรค์ให้ ธรรมที่เป็นคุณสมบัติของคนดีประกอบด้วยลัทธิธรรม ๗ ประการ คือ ๑. มีศรัทธา ๒. มีศีล ๓. มีโอตตปปะ ๔. เป็นพหูสูต ๕. มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว ๖. มีสติมั่นคง ๗. มีปัญญา

พระภิกษุสงฆ์หรือสมณชีพรามณ์ก็พึงทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของชาวบ้าน ดังจะเห็นว่าหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ต่อลูกบุตรตามหลักทศบั้งบนตรงกันทุกข้อกับลักษณะของมิตรแท้ประเภทมิตร

แนะนำประโยชน์ซึ่งหน้าที่ของพระสงฆ์นั้น จะมีเพิ่มเข้ามาอีก ๒ ข้อรวมเป็น ๖ ข้อ คือ ๑. ห้ามปราม คือสอนให้เว้นจากความชั่ว ๒. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้เคยฟัง ๕. ชี้แจงสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๕. สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จสุขบอกทางสวรรค์ (ที.ปา. เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๐๔ หน้า ๒๐๖)

สำหรับคนสามัญนั้น ต้องอาศัยการชี้แนะแนะนำจากผู้ซึ่งจะต้องเป็นคนดีมีปัญญามีคุณธรรมทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความเห็นถูก และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่ายและจะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ นอกจากนี้ บุคคลสามารถเข้าหาหรือคบหาคนดีตามหลักธรรม สิ่งที่น่าจะสำคัญก็คือความมีอิทธิพลชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ศักดิ์ศานิตนิยมความรู้ ความเข้าใจต่างๆ ที่ดีงาม ที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ มิตรที่มีอิทธิพลชักจูงให้ไปในทางชั่ว ก็เป็นมิตรไม่ดี แต่ถ้ามิตรได้ชักจูงให้ทำความดี คิดดี เห็นชอบ ก็เป็นมิตรแท้หรือกัลยาณมิตรโดยแท้ มีบ่อยๆ ที่มีมิตรชนิดในเรือน คือ มารดาบิดาหรือแม่แต่ครูอาจารย์ที่มีอิทธิพลชักจูงความคิดเห็นถูกนี้ น้อยกว่ามิตรชนิดเพื่อนที่คบหาเที่ยวเล่นสนุกสนานด้วยกัน แต่บางครั้งก็ปรากฏว่าแม่แต่เพื่อนชนิดที่คบหานั้น กลับมีอิทธิพลน้อยไปกว่ามิตรที่ตัวอยู่ห่าง แต่มีพลังแรงเข้าถึงใจ ได้แก่ มิตรสื่อมวลชนต่างๆ มาทางสิ่งบันเทิงเริงรมย์ หนังสือ หรือในปัจจุบันสื่อจากอินเทอร์เน็ตโลกออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ค เป็นต้น (นิตย จารุศร, ๒๕๓๗ : ๗๔-๗๕) ในขณะนี้ตัวเชื่อมที่ทำให้มิตรนั้นเข้ามามีอิทธิพลชักจูงได้หรือปัจจัยเครื่องเชื่อมต่อระหว่างมิตรกับอิทธิพลที่เกิดขึ้นในใจ ได้แก่ ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ความนิยมชม

ชอบ ความซาบซึ้งใจที่เรียกว่า “ศรัทธา” เมื่อมีศรัทธาแล้ว ถึงตัวมิตรจะอยู่ไกลไม่ได้คลุกคลีก็มีอิทธิพลได้ถึงตัวมิตรจะอยู่ใกล้ แต่ถ้าไม่ศรัทธา ก็ไม่สามารถมีอิทธิพลชักจูงได้

ซึ่งการคบมิตรที่ดีมีประโยชน์เป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธา การที่เราฟังคนอื่น เช่น ฟังพระพุทธเจ้า ก็เพื่อทำตัวให้เราฟังตนเองได้ พระพุทธเจ้าช่วยให้เราฟังตนเองได้นั่นเอง จุดหมายคือ ฟังตนเองได้เป็นอิสระ ความคิดเห็นถูกเห็นชอบเกิดจากความรู้ความเข้าใจเหตุผลโดยอาศัยการอบรมสั่งสอน ปลูกฝังสืบๆ กันมาในสังคม ช่วยให้เกิดความประพฤติดีประพฤติชอบ ในด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับชีวิตภายนอกนี้ ให้เราเป็นที่ฟังแก่คนอื่นได้ พร้อมกับเราต้องฟังคนอื่นด้วย ให้สังคมเป็นสังคมที่ฟังพาอาศัยกันและกัน เป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน โดยแต่ละคนก็มีอะไรให้คนอื่นได้ฟังบ้าง ต่างก็เกื้อหนุนกันให้สังคมอยู่อย่างผาสุก และให้แต่ละคนมีโอกาสพัฒนายิ่งขึ้นไป ในไตรสิกขา เพื่อให้แต่ละคนมีอิสระภาพฟังตนเองได้แท้จริง ในทางจิตใจและปัญญา จึงเป็นสังคมที่ดี และการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ทำให้สังคมสงบเรียบร้อย คนอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

๒. ปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดสันติสุข

ปัจจัยทางสังคมจะแม้มีความสำคัญมาก แต่ก็ต้องไม่มองข้ามความสำคัญของปัจจัยภายในตัวบุคคล ปัจจัยที่ดีงามทั้งทางสังคมและภายในตัวบุคคล ต่างก็สามารถเป็นจุดเริ่ม ซึ่งทำให้เกิดความประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ ความจริงทั้งสองอย่างย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน การปฏิบัติชอบหรือชีวิตที่ดีงาม เกิดจากการปรองดองผสมผสานปัจจัยทางสังคมและปัจจัยภายในตัวบุคคลเข้าด้วยกัน สำหรับมนุษย์

ทั่วไปโดยส่วนใหญ่การปฏิบัติชอบหรือชีวิตที่ดีงามจะตั้งต้นขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยปัจจัยทางสังคม ปัจจัยดีงามทางสังคมนั้น เป็นการจุดประกายความรู้จักคิดที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” ในเบื้องต้น และเป็นเครื่องประดับประคองคอยเสริมเติมและกระตุ้นการคิดพิจารณาอย่างแยบคายนั้นต่อไป ในด้านวิธีปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตเพื่อถึงจุดหมาย คือ สันติสุขขั้นต่างๆ นั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสั่งสอนไว้ครบถ้วนทุกระดับรวมเข้าอยู่ในไตรสิกขา ๓ คือ ข้อที่จะต้องศึกษาฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน (หลวงวิจิตรวาทการ, ๒๕๑๐ : ๑๑๒) ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขาสิกขา คือ ศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
๒. อธิจิตตสิกขาสิกขา คือ จิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่นสมาธิอย่างสูง
๓. อธิปัญญาสิกขาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

นอกจากนี้ยังมีข้อธรรมอื่นที่สนับสนุนให้เกิดสันติอีก เช่น หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อได้ทิฏฐิธรรมิกัตถะ ๔ ประการ คือ ความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาจัดการดำเนินกิจการ เรียกว่า อุกุฐานสัมปทา รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินและผลแห่งกิจการงานให้รอดพ้นอันตรายไม่เสื่อมเสีย เรียกว่า อารักขสัมปทา รู้จักเสวนาคบหาคนดีที่เกื้อกูลแก่การงานความดีและความก้าวหน้าของชีวิต เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดีให้มีความสุขได้ โดยไม่ส่ำสวายพุ่มเฟิย สามารถประหยัดทรัพย์ไว้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ เรียกว่า

สมชีวิตา และหลักธรรมที่เป็นไปได้สัμπรายกัตถะ ๔ ประการ คือ มีความเชื่อประกอบด้วยเหตุผลถูกหลัก พระศาสนา ซาบซึ้งในคุณพระรัตนตรัย มีสิ่งดีงามเป็น หลักยึดเหนี่ยวจิตใจ เรียกว่า ศรัทธาสัมปทา ถึงพร้อม ด้วยศีล มีความประพฤติดีงาม เลี้ยงชีพโดยทางสุจริต มีระเบียบวินัย สมควรแก่ภาวะแห่งการดำเนินชีวิตของตน เรียกว่า ศีลสัมปทา ประกอบด้วยความเสียสละรู้จัก เพื่อแบ่งปัน พร้อมที่จะช่วยเหลือคนที่ควรได้รับการ ช่วยเหลือ เรียกว่า จาคสัมปทา ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา รู้จักคิดรู้จักพิจารณาใช้วิจารณ์ญาณรู้เท่าทันโลกและ ชีวิต สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ตามโอกาส เรียกว่า ปัญญาสัมปทา ชาวพุทธทั้งหลายย่อมรับมาปฏิบัติได้ ทันทิ ไม่มีข้อใดที่จะขัดข้องและชาวพุทธชาวบ้านเอง ก็ย่อมสามารถที่จะเสริมแต่งปรับปรุงเพิ่มขยายข้อ ปฏิบัติระดับนี้ให้ได้ผลดี เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ไป (ปิ่น มุกกันต์, ๒๕๓๕ : ๑๓๒)

โดยที่ปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดสันติสุข ได้ นั้น จะช่วยบรรเทาความโลภ โกรธ หลง ให้เบาบางลง ทำจิตใจให้ปลอดโปร่งผ่องใส รู้จักวางใจ วางท่าต่อโลก และชีวิตดีขึ้น จะมีความสุขมากขึ้น เป็นวิถีลดการ เบียดเบียนแย่งชิงและความทุกข์ความเดือดร้อนของ โลก พระพุทธเจ้าทรงจัดวางแบบไว้ คือ สังคมสงฆ์ เป็น สังคมตัวอย่างแห่งการที่แต่ละคนพยายามพัฒนาตนเอง ให้มีอิสรภาพทางจิตใจ และปัญญา โดยที่ชีวิตทางด้าน พฤติกรรมนั้นพึงพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นการ เกื้อหนุนกันให้ก้าวไปได้ผลดียิ่งกว่าวิสัยขังใน ระดับที่เรียกกันว่า ศีลธรรม เป็นผลดีทั้งแก่ตนและ สังคม คนที่มีอิสรภาพทางจิตใจและปัญญาเท่านั้น จึง จะสร้างสรรค์สังคมอย่างนี้และอยู่กันด้วยดีในสังคมได้

สรุป

สันติสุข ในความหมายตามตัวอักษรหมายถึง ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเยียบ ความสะดวก ความ เย็นใจ ความระงับดับไปทางกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความ เปรี้ยวร้อนวุ่นงัน ความสงบระงับสงบกายสงบใจ เป็น ความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบ ความสงบความ สุขมีที่มาได้ ๒ ทาง คือ ๑) ความสุขภายใน ๒) ความสุข ภายนอก วัตถุประสงค์ของสันติสุขเป้าหมายของชีวิต คือ สันติสุขของบุคคลเป้าหมายของสังคมก็คือ สันติภาพ ของสังคม เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม กล่าวคือ สันติสุขย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ ความสุขแก่ชนเป็นอันมาก

ความสำคัญของสันติสุขมีเป้าหมายที่ก่อให้เกิด ความร่มเย็น เป็นความสุขสะอาดสงบ เป็นความสุข ที่ไร้อาฆิส เกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง เป็นการ พัฒนาจิตไปสู่ความอิสระ ประภาพของสันติสุขมี ๒ ประภาพ (๑) โลภียสันติสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยโลภียธรรม หมายถึง ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิภพใน หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะของชีวิตของสัตว์ผู้ศึกษา เห็นว่า เป็นความสงบ เป็นสุขที่เข้าข่ายสันติสุข จึงขอ เรียกว่า “โลภียสันติสุข” อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงเป็นสุขที่ ยังเนื่องอยู่ในกระแสโลก ไม่ยั่งยืน จึงควรแสวงหาความ สงบความสุขและสันติที่เป็นอิสระพ้นจากสิ่งทั้งปวง อันเป็นสันติสุขที่สูงขึ้นไป (๒) โลภุตตรสันติสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็น เรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา เป็นความสงบสันติอันเกิดขึ้นภายในจิตใจโดยแท้

หมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับสันติสุข คือ

๑) หมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยโลกียสันติสุข ๒) หมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยโลกุตตรสันติสุข ดังนี้ หมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยโลกียสันติสุข ผู้ศึกษาได้ประมวลหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยโลกียสันติสุขไว้ ๑๐ หมวด คือ

(๑) เมตตาการุณา (๒) สังคมสงเคราะห์ในมงคลชีวิต (๓) บุชานบุคคลที่ควรบูชา (๔) กฎแห่งกรรม (๕) ความให้ทาน (๖) ๒ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๒ (๗) ๒ ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๒ (๘) ๒ ความพึงธรรมตามกาล ๒ (๙) มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม (๑๐) ความเป็นผู้รู้อุปการะอันท่านทำแล้ว

หมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยโลกุตตรสันติสุข คือ อริยสัจ ๔ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสันติสุข มี ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) ปัจจัยภายนอก ๒) ปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดสันติสุข

กล่าวโดยสรุป “สันติสุข” ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่กล่าวมาทั้งองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบเสริม จะต้องเกิดขึ้นจากบุคคล จากกลุ่มหรือองค์กรของชุมชน เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ศูนย์กลางของสันติสุขของบุคคลและสังคม จะต้องเกิดจากการมีชุมชนที่เข้มแข็งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ถ้าชุมชนอ่อนแอ สันติสุขย่อมบังเกิดขึ้นไม่ได้ คนมีการศึกษาและมีธรรมด้วย จึงจะเป็นประโยชน์แท้จริง คนที่มีธรรมย่อมแก้ปัญหา กำจัดความทุกข์ภายในของตน ทำจิตใจให้สงบผ่องใส มีความสุขได้ สังคมของคนมีธรรมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

เอกสารอ้างอิง

๑. พระไตรปิฎก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๒๕). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๒. หนังสือทั่วไป

เดชปัญโญ ภิกขุ. (๒๕๓๕). **อริยสัจเพื่อมวลมนุษย**. ชลบุรี : อาศรมพุทธบุตร.

นิตย จารุศร. (๒๕๓๗). **สารธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหรียญบุญการพิมพ์.

บุญมี แทนแก้ว. (๒๕๔๖). **พุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.

ปิ่น มุกขนันต์. (๒๕๓๕). **พุทธศาสตร์ (ภาค ๒)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปิยทัสสี ภิกขุ. (๒๕๔๐). **วิมุตติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๓๒). **พจนานุกรมพุทธศาสนานับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วริยา ชินวรรณ, ผศ. (๒๕๔๖). **จริยธรรมในวิชาชีพ**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์.

หลวงวิจิตรวาทการ. (๒๕๑๐). **ศาสนาสากล**. พระนคร : ลูก ส.ธรรมภักดี.

